

Cesta k proměnám tureckého režimu: aktéři, strategie a nástroje

Lukáš Forýtek*

Abstract /

The Road to Regime Shifts in Turkey: Players, Strategies and Instruments

Recently, Turkey has possibly been the most intensely studied and discussed country not only by a community of scholars interested in regime changes from comparative perspective but also by security and foreign policy experts. In this paper, the author explores regime shift from the perspective of the relations of two relevant players: the civilian government and the army; and constitutional changes implemented in this millennium. His political analysis supported by the perspective of the theory of securitisation (and desecuritisation) centres on the way of instruments and methods of this regime including asking two set of research questions: Firstly, what are the causes of the escalation of the conflict between the AKP government and the army culminating in the 2016 coup? How did the role of a securitisation actor, and the securitisation and desecuritisation strategy transform in time? Secondly, what role did the coup play in the AKP's long-term effort to enforce the presidential system? The author found that there was permanent and systematic attempt to place the army under the AKP's political control since getting power in 2002, using democratic instruments (elections, referendum on constitutional change) and non-democratic methods (purges of the high rank staff). Firstly, the government tried to eliminate the army's role by desecuritisation, later; however, the government changed its strategy, and began to 're-securitise' some political issues. The 2017 referendum was called after the change of the long-term policy of the opposition party MHP. As a result, the checks and balances were challenged by the government and the president's power increased.

Keywords /

Turkey, army, constitutional referendum, Erdoğan, securitisation

* Ing. Lukáš Forýtek, Katedra politologie, Fakulta mezinárodních vztahů, Vysoká škola ekonomická v Praze, e-mail: xfor111@vse.cz.

Úvod

Turecko se v posledních letech dostává do popředí zájmů evropské i světové politiky, především v souvislosti s proměnami jeho zahraniční politiky a růstu vlivu v regionu. Tyto zahraničně politické proměny mají výrazné vnitropolitické souvislosti, které změny v zahraničně politické orientaci umožňují a zároveň i vnitřní proměny režimu do jisté míry v očích velké části obyvatelstva legitimizují. Vnitropolitické proměny se diskutují zejména v souvislosti s nezdařeným vojenským pučem v roce 2016, na nějž režim reagoval čistkami v armádě, státní správě i v akademickém prostředí, potlačováním lidských práv, zejména pak práv menšin, omezováním svobody slova a tisku a zaváděním částečné cenzury. Nezdařený puč fakticky otevřel okno příležitosti i pro ústavní posílení role prezidenta prostřednictvím ústavního referenda, jehož schválením došlo k přeměně tureckého politického systému z parlamentarismu na prezidencialismus.

Turecko většina badatelů charakterizuje jako hybridní režim (viz Ekman 2009; Diamond 2002; Yilmaz – Bashirov 2018), a to dlouhodobě. Turecko nikdy nebylo státem plně demokratickým ve smyslu liberálně demokratických standardů¹, zároveň jej ale nebylo možné řadit k jednoznačně autoritářským zemím. V novém miléniu můžeme sledovat velmi výrazné vnitřní proměny tureckého režimu, byť ne vždy s jednoznačným směřováním, které podle našeho názoru ve výsledku vedly k posílení autoritářských rysů. Proměny můžeme pozorovat od nástupu Strany spravedlnosti a rozvoje (*Adalet ve Kalkınma Partisi*, AKP) k moci v roce 2002, přičemž paradoxně s nástupem AKP k moci se nejprve prosazovaly demokratické reformy (v rámci vyjednávání o vstupu do EU), částečně využívané i pro kontrolu armády a omezování její role ochránce sekulárního státu. Další vývoj pak již směřoval k mocenskému posílení AKP, respektive jejího vůdce Recepta Tayyipa Erdoğanova.

Tato studie sleduje dva hlavní faktory. První se týká významu vojenského puče v souvislosti s procesem desekuritizace započatým AKP v roce 2002 a postupným omezováním vlivu armády jakožto politického aktéra garantujícího sekulární charakter tureckého režimu, druhý pak důsledku neúspěšného pokusu o vojenský puč, který otevřel prostor pro radikální proměnu tureckého režimu.

1 / Současný stav bádání

Vzhledem k tomu, že od pokusu o vojenských převrat v roce 2016 uběhly teprve čtyři roky, odborná literatura založená na výzkumu této problematiky je doposud značně omezená. Relativně častěji badatelé analyzují příčiny a samotný průběh puče (Esen – Gümüščü 2017; Milan 2016; Jacoby 2016), mnohdy jsou tyto analýzy prováděny i v kvalitní žurnalistice pro širokou veřejnost (The Economist 2016; The Guardian 2016; Foreign Policy 2016). Pro naši analýzu, která se snaží uchopit důsledky pokusu o vojenský převrat pro další směřování Turecka, rozbor příčin a průběh vojenského převratu není příliš relevantní.

Jeden z okruhů odborného bádání se zaměřuje na společenské důsledky pokusu o vojenský převrat, především čistky. Velká pozornost byla od počátku věnována akademickému prostředí, ale čistky se týkaly i nejrůznějších profesí veřejného sektoru – lékařů, soudců, učitelů a v neposlední řadě novinářů. Tito lidé byli zadrženi, případně propuštěni ze zaměstnání, na základě širšího výkladu protiteroristického zákona, který přispěl k vytváření politiky strachu a byl využíván ke stigmatizaci opozičních skupin (Devi 2016; Baser – Akgönül – Öztürk 2017; Tekdemir – Toivanen – Baser 2018; Freedom House 2017). A samozřejmě pozornost je věnována i bezprostředním čistkám v armádě (Milan 2016).

Další badatelé vycházejí z „teorie sociálního chování“ (*social performance theory*), která zdůrazňuje souvislost průběhu sociální akce a způsobu její komunikace k okolí, přičemž výzkum bývá založen na sémantické analýze. Jde tedy o základní narativ puče, který se vládním strukturám podařilo prosadit. Vládnoucí autority dokázaly proměnit narativ vůči Gülenovi a jeho stoupcům, čímž vytvořily z národní morální a náboženské autority národního zrádce a legitimizovaly bezprecedentní čistky napříč státními institucemi, což umožnilo prosadit režimní změny (Altinordu 2018; Houston 2018; Handziuk 2016; Taş 2017a).

Tím se dostáváme k dalšímu podstatnému okruhu bádání a tím je postižení souvislostí puče a referenda o ústavních změnách, jež proběhlo v dubnu 2017 (Çalışkan 2018). Vychází z názoru, že politický režim Turecka se od nástupu AKP vyvíjel jako soutěživé autoritářství (*competitive authoritarianism*), přičemž nezdařený pokus o převrat a následné ústavní referendum otevřelo cestu k plnému autoritářství, které může prohlubovat omezení soutěživosti, respektive nastavení právních překážek pro účast opozice v soutěži o politickou moc (Çalışkan 2018).

2 / Metodologie a operacionalizace výzkumných otázek

V této studii stavíme na předpokladu, že turecký režim dlouhodobě funguje jako režim hybridní a opíráme se tak o závěry a charakteristiky řady autorů, kteří se hybriditou obecně zabývají (viz Diamond 2002; Hloušek – Kopeček 2003; Karl 1995; Wigell 2008; Drahoukoupil 2014), či jej přímo v Turecku dokládají (viz Ekman 2009; Diamond 2002; Yilmaz – Bashirov 2018). V rámci této studie přímo otázku hybridních režimů nezkoumáme a ani neverifikujeme hypotézu vztahující se k hybriditě tureckého režimu, byť v současných odborných diskusích se objevuje otázka, zda aktuální podoba tureckého režimu již neopouští hybridní režimy (či autoritarismy s přívlastky) směrem k plnému autoritarismu (viz např. Çalışkan 2018). Na druhé straně z metodologického hlediska nás inspirovaly současné diskuse o tzv. *democratic backsliding*,² které upozorňují na postupné a dlouhodobější oslabování demokracie (viz např. Greskovitz 2015; Buštíková – Guasti 2019; Hanley – Vachudová 2018) a v tomto směru je možné pohlížet na Turecko i jako na hybridní režim, jehož demokratické prvky se postupně ale důrazně utlumovaly.

Pro naši analýzu vztahů mezi armádou a civilní mocí je velmi podstatná inspirace sekuritizačním přístupem. Koncept sekuritizace, desekuritizace a role sekuritizačního aktéra zavedla tzv. kodaňská škola (viz Buzan – Waever – de Wilde 2005; Lipschutz 1995), zdůrazňující nastolování tématu bezpečnosti jako sociálního konstruktů. Bezpečnost tedy není objektivně daným stavem, sekuritizovány mohou být skutečné bezpečnostní problémy, ale i běžné záležitosti. Bezpečnostní problém nastává, pokud elity danou záležitost za problém označí. Vztah mezi sekuritizací a domácími mocenskými střety se vyznačuje tím, že političtí (sekuritizující) aktéři nastolují témata, která by mnohdy běžně mohla být řešena politickou diskusí, jako otázku bezpečnosti s cílem zlikvidovat opoziční aktéry (Weaver 1995: 47, 56; Williams 2003: 514). Roli zde hraje autorita sekuritizujícího aktéra a jeho přístup k informačním zdrojům včetně masmédií. S procesem sekuritizace souvisí i proces desekuritizace. K té naopak dochází, pokud se otázky bezpečnosti přesouvají zpět do oblasti veřejného politického diskursu a normální politické debaty (Williams 2003: 523).

V turecké politické realitě proces sekuritizace a desekuritizace souvisí s europeizací (ve smyslu přiblížování/oddalování Turecka k/od EU), sekularizací a otázkou postavení etnických menšin (převážně se jedná o kurdskou menšinu) (Polat 2007: 111–117). I když tento text není přímou aplikací sekuritizačních přístupů ve výzkumech, a i zde představená charakteristika postihuje jen základní charakteristiku, je nesporně přínosné analyzovat proměny tureckého režimu z hlediska sekuritizační a desekuritizační strategie aktérů bojujících o moc.

Role armády v sekularizovaném Turecku byla také předmětem mnoha zkoumání, často v souvislosti s celým konceptem kemalismu (viz Webster 1939; Tamkoç 1976; Hale 2011a), objevují se i texty reagující na konkrétní konflikty mezi AKP a armádou (Milan 2016; Demirel 2003), chybí ale ucelenější linie postihující postupné narušování a vychylování mocenských poměrů v neprospěch armády jako politického aktéra. Tento vývoj vrcholí v roce 2016 neúspěšným vojenským převratem, který zároveň otevřel prostor pro zásadní proměny režimu.

Pro nás inspirativní studii přinesla Nancy Bermeová (2016), která dochází k závěru, že dramatické rozpady demokracií (např. pomocí vojenského převratu) se pravděpodobně i nyní mohou objevovat, ale nynější demokracie jsou spíše ohroženy postupným slábnutím. Ve svém rozboru se dotýká Turecka, kde se po nástupu AKP k moci postupně prosazovaly zákony, které omezily svobodu tisku a autonomii soudnictví, či zavedly částečnou cenzuru internetu. Autorka také zmiňuje využívání referend pro ústavní proměny (Bermeo 2016). Inspirace konceptem *democratic backsliding*, na rozdíl od Huntingtonových zpětných vln (Huntington 2008), spočívá v tom, že je možné sledovat postupné změny, které posilují vývojové trendy jedním (demokratickým) či druhým (autoritářským) směrem, přičemž z hlediska typologie režimů dlouho nedochází k jednoznačné přeměně režimu.

V návaznosti na rozbor současného bádání a základních přístupů k výzkumu jsme stanovili tyto výzkumné otázky, které by měly zaplnit určité mezery v našem bádání:

O1: Jaké byly hlavní příčiny eskalace konfliktů mezi vládou AKP a armádou vrcholící vojenským pučem? Jak se přeměňovala role sekuritizačního aktéra a sekuritizační a desekuritizační strategie?

Při řešení této otázky nejdříve připomeneme tradiční roli armády v moderní turecké společnosti, zejména v souvislosti s ochranou kemalismu, respektive sekularizace. Dále provedeme analýzu politiky AKP zahrnující snahu o desekuritizaci některých politických, témat ve vztahu k mocenskému postavení a personálnímu obsazení armády až po porážku puče 2016 a následné čistky.

O2: *Jakou roli sehrál puč v dlouhodobé snaze AKP prosadit prezidentský systém?*

Při odpovědi na tuto otázku vycházíme ze snah AKP prosadit prezidentskou formu vlády již od svého nástupu v roce 2002. Pozornost soustředíme na interpretace tří ústavních referend, které měla zásadní dopad na proměnu tureckého režimu. Sledovat budeme zejména zeslabování prostoru moci soudní a posilování exekutivy vrcholící posílením pravomocí prezidenta v referendu 2017.

3 / Vztah armády a civilní politické moci

Postavení armády v Turecku bylo ovlivněno jak její rolí v momentě zrodu Turecké republiky v roce 1923, tak jejím postavením jako hlavního strážce kemalismu, ideologie založené na myšlenkách Mustafy Kemala Atatürka, zakladatele Turecké republiky a jejího prvního prezidenta (Webster 1939; Tamkoç 1976: 9–10). Atatürk armádu formálně oddělil od politické moci, protože na základě čl. 148 Vojenského trestního zákoníku nesměli být členové armády členy politických stran, ani se podílet na jejich aktivitách. Armáda tedy měla být nezávislá ve vztahu k partikulárním politickým skupinám, ale zároveň měla mít silný vztah k státu a odkazu revoluce. Ten samý článek zmocňoval armádu jednat jako „*strážce revoluce*“ s právem „*zasáhnout do vnitřní politické situace, pokud by bylo zachování státu ohroženo*“ (Capezza 2009). Na ústavu se odkazoval i čl. 35 Zákona o vnitřní službě armády z roku 1935, který stanovil, „*že je povinností ozbrojených složek chránit a bránit tureckou vlast, jak je definováno v ústavě*“ (Hale 2011a: 195). Na tento článek se odvolávaly generace vysokých armádních důstojníků, a legitimovaly tak armádní zásahy do vnitřní politiky, pokud ji velení armády interpretovalo jako destabilizovanou (Capezza 2009). Tento článek byl však v roce 2013 změněn, nyní zní: „*Turecké ozbrojené složky jsou zodpovědné za ochranu Turecka proti vnějším nepřítelům a hrozbám, zajištění ochrany a posílení ozbrojených sil, plnění povinností v zahraničí uložených tureckým parlamentem a pomoc při zajišťování světového míru*“ (Anadolu Agency 2013).

Vliv armády na politiku se v průběhu takřka jednoho století měnil. Její zásahy mohly mít různou podobu, buď armáda přímo jednala a převzala moc, nebo pouze vytvářela politický nátlak prostřednictvím armádního memoranda. Na počátku existence Turecké republiky k zásahům armády nedocházelo, protože svým charakterem kemalistická a sekulární Republikánská lidová strana (*Cumhuriyet Halk Partisi*, CHP) držela dlouhodobě mocenské pozice. Poválečná léta 1945 a 1946 přinesla zásadní reformu, která umožnila zakládat opoziční strany. Nebylo tedy překvapivé, že armáda hájící hodnoty kemalismu, včetně

sekularismu, se začala s nově vznikajícími stranami, které artikulovaly i náboženské otázky ideologicky, dostávat do rozporu. Pro armádu představoval přechod z jednostranického systému na vícestranický narušení symbiotického vztahu s režimem (Hale 2011a). Dlouhodobé vládnutí CHP ukončila Demokratická strana³ (*Demokrat Parti*, DP), která po parlamentních volbách v roce 1950 sestavila vládu.

Deset let poté, v roce 1960, se uskutečnil první puč, kdy armáda zasáhla proti vládě DP v čele s premiérem Menderesem. Premiér čelil protestům opozice i veřejnosti vzhledem ke zhoršující se ekonomické situaci (devalvace turecké liry, rostoucí inflace, nedostatek dovážených technologických položek). Premiér Menderes zveřejnil informaci, že CHP připravovala povstání. Bezprostředním podnětem bylo přijetí zákona, který umožnil vznik parlamentní vyšetřovací komise složené pouze z poslanců DP. Tato komise vyšetřovala politiky z opoziční CHP a také novináře pracující v médiích. Komise měla pravomoci obdobné jako soudy, mohla tedy „odsouzené“ posílat do vězení (Aytaç – Elçi 2019).

Po úspěšném převratu vládu nahradil Výbor národní jednoty, složený z vojenských důstojníků, který zůstal u moci až do voleb o rok později. Sesazený premiér Menderes a další představitelé vlády byli popraveni, na druhou stranu určitými liberálními úpravami prošla ústava⁴ (Milan 2016). Civilisté u moci vydrželi opět jen deset let, když v roce 1971 armáda znovu významně vstoupila na politickou scénu. Tehdejší vláda premiéra Süleymana Demirela ze Strany spravedlnosti (*Adalet Partisi*, AP)⁵ nebyla schopna řešit ekonomickou i rozsáhlou politickou krizi. Zemi zasáhla ekonomická recese, což vyvolalo společenské nepokoje; demonstrace a stávky doprovázely i politicky motivované atentáty. Levicové (dělnické a studentské) i pravicové (islamistické a militantně nacionalistické) skupiny páchaly násilí, bombové útoky, ozbrojená přepadení či únosy. Vládní strana se začala štěpit a ztratila většinu v parlamentu. Armáda tentokrát nezasáhla přímo, ale tzv. armádním memorandumem dosadila technokratickou vládou, jež učinila základní kroky ke zklidnění situace. Šlo zejména o represe, které zahrnovaly zákaz akcí odborů, včetně stávek, rozpuštění mládežnických organizací, zákaz levicových publikací a v 11 z 69 provincií vláda vyhlásila stanné právo (Milan 2016). I tento vstup armády do politiky, byť nepřímý, měl dopad na ústavní změny. V letech 1971 a 1973 nově přijaté dodatky Ústavy redukovaly práva jednotlivců a soudní moci a zvýšily pravomoci exekutivy a armády (Kaya 2011). Armáda se tak pokoušela stabilizovat situaci potlačením individuálních práv, což se dotklo zejména akademické obce, odborů a národnostních menšin (zejména Kurdů).

V druhé polovině 70. let propuklo v Turecku politicky motivované násilí. Pravicoví i levicoví extrémisté se znovu aktivizovali a začali páchat násilné činy včetně sabotáží, ozbrojených přepadení, přepadávání bank a zabíjení. Počet obětí terorismu narůstal každým dnem. Bezpečnostní složky nebyly ani vycvičené ani vybavené na to, aby si s rostoucím terorismem poradily. Také soudnictví bylo pomalé a nebylo schopné efektivně řešit vzniklou situaci. Politická nestabilita, kdy v letech 1973–1980 bylo ustaveno devět vlád, z nichž žádná nedisponovala stabilní většinou v parlamentu, dále zeslabovala státní moc. Země se nacházela na pokraji občanské války (Demirel 2003).

Tato krize vyústila v další vojenský puč v roce 1980, a tentokrát se vlády chopila vojenská *junta*, která rozpustila politické strany a zatkla politickou reprezentaci. A opět následovaly ústavní změny, jež posilovaly postavení armády. Národní bezpečnostní rada (*Milli Güvenlik Kurulu*, MGK),⁶ v níž klesl počet civilistů, a naopak stoupl počet vojenských zástupců, mohla nově vydávat doporučení vládě (Sakallioğlu 1997). Turecko prosadilo princip selektivního pluralismu, který měl eliminovat přílišnou fragmentaci stranického systému. Zavedena byla desetiprocentní uzavírací klauzule pro vstup strany do parlamentu. Voleb se mohly účastnit jen politické strany, které měly určitý počet poboček napříč Tureckem, přičemž toto opatření efektivně bránilo tomu, aby se malé, organizačně slabé a „do jisté míry ideologičtější“ strany dostaly do parlamentu (Baykan 2018: 42–43).

Pro vývoj v devadesátých letech byl charakteristickým rysem vzestup popularity islamistických stran, což byla reakce na korupční skandály nestabilních menšinových a koaličních vlád a fragmentaci středopravých politických proudů. Problematické byly i parlamentní techniky použité při vypořádání se se Stranou kurdských pracujících (*Kürdistan İşçi Partisi*, PKK), které porušovaly základní lidská práva a poškozovaly image Turecka jako právního státu. Na druhou stranu, islamistická Strana blahobytu (*Refah Partisi*, RP), která úspěšně spravovala Istanbul a Ankaru, byla v očích elektorátu vnímána jako prostá skandálů a kompetentní. Důsledkem situace bylo vítězství RP ve volbách v roce 1995 a vytvoření koaliční vlády se Stranou správné cesty (*Doğru Yol Partisi*, DYP⁷) pod vedením premiéra Erbakana z RP (Baykan 2018: 46–48).

Armáda na silící vliv islamistů reagovala v roce 1997, když MGK předložila vládě několik opatření ke schválení. Ministerstvo národního vzdělávání mělo převzít kontrolu nad kurzy výkladu koránu, které doposud nemusely být nijak registrovány, zavedení povinného osmiletého kontinuálního vzdělávání, což mělo oslabit vzdělávací bašty islamistů (šlo zejména o imámské a kazatelské školy) a zákaz náboženských spolků. Po několika dnech otálení vlády byl premiér Erbakan donucen odstoupit. Tzv. postmoderní puč⁸ tak nahradil vládu islamistického premiéra Neçmettina Erbakana novou vládou jmenovanou prezidentem Demirelem.⁹ Později byla Strana blahobytu na základě rozhodnutí Ústavního soudu rozpuštěna (Baykan 2018: 49–50).

Z výše popsaného historického vývoje mocenských vztahů mezi armádou a civilní politickou elitou je zřejmé, že armáda je také díky své podpoře v turecké společnosti významným sekuritizačním aktérem. Vztah mezi vládou a armádou je dle tureckého politologa Hepera (1992) založen na nedůvěře, která je součástí státní tradice a politické kultury; odpovědnost za udržení pořádku a modernizaci země považovaly za svou povinnost byrokratické a vojenské elity už od 19. století (Heper 1992: 176). Z důvodu této nedůvěry se byrokraticko-vojenská elita snaží některé politické záležitosti prezentovat jako existenční hrozby, a brání tak rozpoutání veřejné debaty. Za příklady takové sekuritizace můžeme považovat aktivizaci občanů pro ohrožení sekulárního charakteru státu či ospravedlnění vojenských zásahů proti civilní vládě, indoktrinaci nacionalistického diskursu k zabránění otevřeným debatám o lidských právech a právech menšin, či stanovení zahraničně politických otázek

(např. kyperský konflikt). Aktéři v těchto otázkách delegitimizují odpor proti oficiálnímu stanovisku, čímž získávají vysokou podporu (Polat 2007: 115–116).

Práva menšin a kurdská otázka je, jak zmíněno výše, jedním z nejvíce sekuritizovaných témat v Turecku. Historicky mají Turci negativní zkušenost s přiznáváním práv etnickým menšinám již z dob Osmanské říše.¹⁰ Nově vzniklá Turecká republika s sebou nesla vzpomínky na návrh Ševreské mírové smlouvy z roku 1920, ve které se počítalo se vznikem Velkého Kurdistanu. Po kemalistické revoluci však byla přijata Lausannská smlouva, která území očekávaného Kurdistanu rozdělila mezi Turecko, Irák, Írán a Sýrii. Armáda je kemalisty vnímána jako obránce revoluce a má právo zasáhnout, pokud je ohrožena celistvost státu. V rámci strachu z možných požadavků autonomie menšin a ohrožení celistvosti Republiky, tak byla tato otázka (včetně jejich práv) sekuritizována. V rámci budování tureckého národa ve 20. století, docházelo k turkizaci¹¹ kurdské (jakož i ostatních) menšiny.

4 / AKP a armáda – od desekuritizace k puči

Sekuritizovaná témata začala být desekuritizována už na začátku 21. století, čímž se stávala předmětem normální politiky. Nejenže byl v roce 1999 dopaden vůdce teroristické PKK, ale ve stejném roce byl na summitu Evropské rady udělen Turecku status kandidátské země. Samotný integrační proces do EU sehrál ve vztazích armády a civilní vlády důležitou roli. Umožnil započítí procesy politických i ekonomických reforem, což nezbytně požadovalo veřejnou diskusi nad doposud sekuritizovanými tématy. O otázkách bezpečnosti tak začínají diskutovat politici, akademici i opozice uvnitř armády. Mezi uskutečněné reformy nezbytné pro započítí přístupových rozhovorů patřila transformace Soudů státní bezpečnosti z vojenské do civilní gesce, zvýšení počtu civilních členů MGK, přičemž její doporučení byla pro vládu méně závazná (Heper 2005). Armáda tak v rámci příprav na turecké členství v EU musela čelit dilematu: na jednu stranu je pro ni členství žádoucí, naplnila by se snaha o westernizaci, kterou od počátku vzniku Republiky v duchu kemalismu podporuje, na druhou stranu však v rámci tohoto procesu ztrácí určité pravomoci na úkor civilních složek. Armáda reformy i přes omezení svých pravomocí akceptovala, protože byla přesvědčena, že přístupový proces může pomoci vyřešit aktuální problémy jako je kurdská otázka, politický islám, vztahy s Řeckem či ekonomické potíže (Polat 2007: 119–120).

Ve volbách v roce 2002 se dostala k moci AKP. Tato vláda pokračovala v započatých reformách, které měly omezit moc armády. Turecké ozbrojené síly byly kompletně převedeny pod jurisdikci civilního kontrolního orgánu, Účetního dvora (*Sayıştay*), a bylo umožněno, aby byl generálním tajemníkem MGK jmenován zástupce civilní moci. Vláda AKP zpočátku zastávala vůči armádě opatrnou a vyváženou politiku. Snažila se vyhýbat jakýmkoli střetům a rozvíjet vzájemnou spolupráci jak v domácí, tak zahraniční politice. I přes vyjádření některých svých představitelů dávala AKP najevo, že vítá diskuse a názory v armádě, ale že orgánem činícím konečná rozhodnutí zůstává vláda. Docházelo k drobným slovním

přestřelkám, kdy kritika vlády byla odrážena kritikou armády; např. při výhradě armády proti AKP, že obsazuje místa ve státní správě svými příznivci, poukázal Erdoğan na stejnou praxi ve jmenování generálů v armádě (Heper 2007).

V prvním volebním období AKP pokračoval i proces desekuritizace. Byl zrušen zákaz výuky a rozhlasového vysílání v jiných jazycích než v turečtině, což mělo za následek další debaty ohledně kurdštiny a jejího postavení v Turecku. Postupně byla kurdština uznána jako legitimní jazyk, který může být používán v oficiální rovině i v každodenním životě. Zrušen byl zákaz publikování v kurdštině, nově vznikly kurdsky psané noviny, knihy a časopisy. Vláda AKP taktéž nepokračovala v sekuritizaci otázky Kypru, ale snažila se prosazovat politiku zaměřenou na řešení problémů. Erdoğan se konflikt snažil řešit v rámci OSN, podpořil dokonce Annanův plán, který počítal se sjednocením Kypru (Polat 2007: 217–221).

V reakci na zprávy z EU po zahájení přístupových rozhovorů, zpomalení celkového procesu vstupu Turecka do EU, ustavení nových vlád ve Francii a Německu, které již nebyly tolik nakloněné vstupu Turecka do EU, neúspěch Annanova plánu a sílící vlnu kurdského separatistického teroru však začaly být některé politické otázky vládou AKP znovu sekuritizovány. Jednou z nich byla volba prezidenta v roce 2007. Vláda AKP, která byla zpočátku desekuritizačním aktérem, byla nucena armádou, která poukazovala na nepokoje v oblastech s kurdskou většinou, některé témata před parlamentními volbami v roce 2007 znovu sekuritizovat, aby nepřišla o hlasy nacionalistů (Polat 2007: 122–123).

První velký konflikt mezi armádou a vládou propukl v roce 2007, kdy bylo publikováno tzv. e-memorandum (Milan 2016). E-memorandum představovalo postoj Generálního štábu turecké armády a bylo zveřejněno na oficiálních internetových stránkách štábu. V e-memorandu se hovoří o kruzích, které vynakládají značné úsilí narušit základní hodnoty Turecké republiky, zejména pak sekularismus. Dle memoranda tyto snahy v poslední době ještě eskalovaly. *„Ti, kteří oponují znalostem Mustafy Kemala Atatürka ‚Jak šťastný je ten, kdo říká, já jsem Turek‘ jsou nepřátelé Turecké republiky a zůstanou jimi. Turecké ozbrojené síly si zachovávají své pevné odhodlání plnit své povinnosti vyplývající ze zákonů, a to chránit neměnné znaky Turecké republiky. Jejich oddanost k tomuto odhodlání je absolutní“* (BBC 2007). Memorandum bylo zveřejněno v době prezidentských voleb. AKP nominovala tehdejšího ministra zahraničí Abdullaha Gūla, který byl historicky spojován s politickým islámem (předtím byl členem dvou islamistickým politických stran, které byly zakázány). Podle ústavy byla pro zvolení prezidenta potřebná kvalifikovaná většina dvou třetin všech členů jednokomorového parlamentu v prvních dvou kolech a absolutní většina všech členů ve třetím a čtvrtém kole. AKP měla absolutní většinu, avšak nedisponovala většinou kvalifikovanou pro zvolení svého kandidáta Abdullaha Gūla. Opozice volbu v prvním kole bojkotovala, což znemožnilo zahájení voleb a fakticky znamenalo jejich zablokování.

Vláda (AKP) situace využila, postavila se do role oběti proti „e-pučí“, jak memorandum nazývala, a podařilo se jí vyvolat předčasné parlamentní volby, ve kterých měli voliči rozhodnout o výsledcích jejího vládnutí a o intervencionistickém chování armády. Výsledek voleb v roce 2007, kdy AKP získala 46,6 % hlasů (v přepočtu 341 z celkových 550 mandátů),

byl konkrétním důkazem nálad v turecké společnosti, která tak demonstrovala svůj rostoucí odpor k armádnímu vměšování se do politiky. Zároveň je možno zásah armády hodnotit jako snahu sekuritizovat některá politická témata (teroristické útoky v kurdských oblastech, narušení sekulární podoby státu) a legitimizovat tak nedemokratické kroky (Polat 2008: 145–146). I přesto AKP v desekuritizačním procesu pokračovala i po volbách 2007; např. v rámci kurdské otázky spustilo ministerstvo vnitra iniciativu „Kurdské otevírání“ (*Kürt açılımı*).¹² Bylo zjevné, že významná část společnosti považovala e-memorandum za nepřiměřený a nevhodný krok armády (Aydinli 2011), což vládě AKP umožnilo vstoupit do dalšího konfliktu s armádou (Müftüler-Baç 2016).

Ten se týkal vyšetřování, a nakonec i soudních procesů v případech Ergenekon a Balyoz. Případ Ergenekon,¹³ který probíhal od roku 2007, se týkal údajné existence tajné sítě „státu ve státě“, jež měla destabilizovat vládu a usilovat o její svržení (Milan 2016). Ergenekon byl označován za tajnou ultranacionalistickou organizaci s vazbami na některé členy ozbrojených sil. Vláda (AKP) obviňovala Ergenekon z podněcování občanských nepokojů, z páchání vražd a teroristických útoků, aby vytvořil umělé důvody pro vojenské převzetí moci (Balci – Jacoby 2012).

Kauza Balyoz (v překladu *palice, kladivo*) z roku 2010 je spjata s obviněním a zadržením 351 vysoce postavených důstojníků armády pro údajnou přípravu vojenského puče v roce 2003, jenž měl mít za cíl odstranění AKP z vlády. I přes nedostatek důkazů a mnoho nesrovnalostí v této kauze byli důstojníci v roce 2010 uvězněni a zůstali ve vězení do června 2014, kdy byli nakonec propuštěni na základě rozhodnutí Ústavního soudu. Ten konstatoval, že bylo porušeno jejich právo na spravedlivý proces. Na rozsudek reagoval Erdoğan zdůrazněním své moci proti armádě, když prohlásil, že i kdyby Evropský soud pro lidská práva konstatoval, že jejich práva byla porušena, je to on, kdo je reálně propustil z vězení (Müftüler-Baç 2016). Tím v nadsázce demonstroval, jakou moc a vliv nad soudnictvím v Turecku má.

Obě tyto kauzy byly doprovázeny politicky motivovanými čistkami. Vedly k zatčení stovek úředníků a důstojníků (všichni patřili k představitelům tureckého sekularismu), které bylo často založeno na chatrných obviněních. Erdoğan a AKP vyšli z kauz posílení a jejich kontrola nad armádou rostla (Milan 2016). Za jistý tlak na armádu můžeme považovat i změnu ústavy v roce 2010 schválenou v referendu. Součástí balíčku změn bylo zrušení článku 15 Ústavy, který byl přijat po vojenském puči v roce 1980 (detailněji níže). Díky zrušení mohli být členové armády souzeni civilními soudy za trestné činy spáchané proti státu (doposud byli souzeni soudy vojenskými), což se uplatnilo i na vůdce puče z roku 1980. Fakticky tak došlo k posílení civilní moci vůči armádě. Zároveň však tento dodatek dal propuštěným (ze služebního poměru) důstojníkům možnost podat stížnost u civilního soudu a prověřit ukončení služebního poměru (BBC 2010a). Oslabování role armády a postupná demontáž sekulárních elit, které v ní byly zastoupeny, znamenala de facto eliminaci podstatného sekuritizátora turecké politiky.

Tlak vlády na armádu byl patrný i v následujících letech, a to zejména ve vztahu k Nejvyšší vojenské radě (*Yüksek Askerî Şûra*, YAS).¹⁴ Rok od roku prosazoval Erdoğan v Radě dřívější

odchod do penze těch důstojníků, u kterých bylo podezření, že jsou, byť vzdáleně, propojeni se sítí Ergenekon. To zvyšovalo napětí mezi Erdoğanem a vojenskou reprezentací. Na protest proti propouštění rezignoval v roce 2011 náčelník generálního štábu a další tři důstojníci. Kritizovali zejména to, že ti důstojníci, kteří byli v rámci vyšetřování zproštěni obžaloby před soudem, neměli možnost se do armády vrátit. Vláda AKP obsazovala uvolněná místa v armádě lidmi, kteří s ní souhlasili a v mnoha případech lidmi, kteří měli vazby na tehdy spřátelené Gülenovo hnutí.¹⁵ Stejně tak v ostatních sektorech státu, jako např. policie, státní správa, justice, média a školství, byli dosazováni tzv. gülenisté. AKP s Gülenovým hnutím spolupracovala od roku 2002. Ze spolupráce měly prospěch obě skupiny: zatímco AKP těžila ze vzdělaného lidského kapitálu ve státní správě dodaného gülenisty, Gülenovo hnutí mělo příležitost k svému dalšímu rozrůstání napříč sociálními, ekonomickými a byrokratickými kruhy (Taş 2017b). Strategické obsazování míst v klíčových institucích a vyšších byrokratických postech nebylo v turecké politice nijak nové, svým způsobem to bylo vnímáno jako tradiční výsada vládnoucí elity již od vzniku Turecké republiky. Tentokrát ovšem nešlo o sekularisty, ale naopak o osoby spjaté s islamismem (Milan 2016).

Vztah AKP a Gülenova hnutí se postupně vyvíjel, nejprve úzce spolupracovali ve snaze oslabit sekulární elity, později se však začínaly objevovat mezi oběma aktéry konflikty. Prvním veřejným střetem byla odlišná reakce na incident Mavi Marmara, kdy AKP podpořilo aktivisty vezoucí ve flotile humanitární pomoc do pásma Gazy,¹⁶ které podléhalo izraelské blokádě a Gülenovo hnutí naopak tuto iniciativu označilo za nezákonné porušení izraelské pravomoci. Vztahům neprospělo ani Erdoğanovo odmítnutí zahrnout okolo stovky Gülenových přívrženců na volební kandidátku pro parlamentní volby 2011. Definitivní zlom ve vztazích AKP a Gülenova hnutí nastal v roce 2012, kdy chtěl progülenovský prokurátor Seddin Sarıkaya vyšetřovat činnost náměstka turecké Národní zpravodajské organizace a Erdoğanova důvěrníka Hakana Fidana pro překročení svých pravomocí při vedení tajných rozhovorů s PKK v Oslu. Erdoğan svého náměstka ochránil před soudním stíháním legislativním manévrem (prosadil zákon, dle kterého je pro stíhání agentů tajných služeb třeba souhlas premiéra) a, aniž by přímo odkazoval na gülenisty, pojmenoval tuto skupinu stojící za pokusem o stíhání náměstka jako „stát ve státě“. Gülenisté demonstrovali svou sílu v soudnictví a bezpečnostních složkách také zatčením bývalého náčelníka generálního štábu İlkerka Başbuğa s odkazem na jeho údajné teroristické aktivity (Taş 2017b).

V květnu a v červnu 2013 napětí ve společnosti zvýšily události týkající se Gezi Parku v Istanbulu, který chtěla vláda v rámci úprav Taksimského náměstí přestavět. Plán počítal s odstraněním parku (jednalo se o jednu z mála ploch zeleně v centru evropské části Istanbulu) a znovupostavením kasáren z éry Osmanské říše, které byly v roce 1940 zbořeny. Na to reagoval původně ekologický protest za zachování parku (zeleně), který se přelil v protest proti vládě (Whitehead 2017).¹⁷ Tato situace umožnila Erdoğanovi zvolit novou sekuritizační strategii, když protesty využil pro identifikaci nového nepřítele a bezpečnostního rizika poté, co eliminací sekulárních elit toto téma již přestalo být mobilizačně významné. Protesty byly Erdoğanem interpretovány jako mezinárodní spiknutí za účelem

svržení vlády, a proto Erdoğan vyhlásil válku proti západním imperialistům a zrádcům uvnitř státu. Bylo jen otázkou času, kdy do této skupiny zahrne gülenisty (Taş 2017b).

Situace mezi oběma aktéry dále eskalovala. V reakci na plán vlády uzavřít „doučovací školy“, ve kterých se studenti připravovali na univerzitní přijímací zkoušky a které byly zdrojem příjmů a kanálem k náboru nových členů Gülenova hnutí, došlo v polovině prosince 2012 k zatčení rodinných příslušníků tří ministrů vlády, prominentního provládního podnikatele, iránsko-tureckého obchodníka a dalších desítek lidí. Dotyční byli obviněni z korupce, úplatkářství a praní špinavých peněz. Vládnoucí AKP označila vyšetřování za pokus o puč vedený „paralelním státem“ organizovaný Gülenovými sympatizanty ve složkách policie a soudnictví. Tyto události byly definitivním rozchodem dřívějších spojenců, AKP a Gülena. Vláda obvinila z dřívějších čistek a propouštění sekularistů ve státní správě Gülenovo hnutí (distancovala se mimo jiné od procesů Ergenekon a Balyoz), které dle AKP kontrolovalo „paralelní stát“. Důkazem toho byla také změna názvu teroristické organizace odkazující na Ergenekon, původně pojmenované jako Teroristická organizace Ergenekon (*Ergenekon Terör Örgütü*, ETO), na Fetullahistickou teroristickou organizaci (*Fethullahçı Terör Örgütü*, FETÖ). Následovala další vlna propouštění napříč všemi sektory, tentokrát však zaměřená na gülenisty. AKP tak po letech nesouladu se svým pragmatickým spojencem mohla Gülenovo hnutí, coby národní hrozbu – stát ve státě, úspěšně sekuritizovat. Erdoğan naopak navázal taktické spojení se svými dřívějšími nepřáteli, tzn. s protizápadními sekularisty, kteří stále měli jistou moc v armádě a soudnictví. V reakci na veřejné distancování se Erdoğan od afér Ergenekon a Balyoz byla většina uvězněných politiků, novinářů a vojáků byla v letech 2014 a 2015 propuštěna (Ugur 2017).

V roce 2015 došlo také po dvouletých mírových vyjednáváních k znovuvypuknutí ozbrojeného konfliktu mezi tureckou vládou a PKK,¹⁸ což mimo jiné přispělo k vyhlášení předčasných voleb v listopadu 2015 (AKP nebyla po řádných parlamentních volbách v červnu schopna sestavit většinovou vládu). Před listopadovými volbami přistoupila AKP k resekuritizaci tématu kurdské otázky. Obava elit AKP ze ztráty politické moci a růst podpory prokurdské Lidově demokratické strany (*Halkların Demokratik Partisi*, HDP) nutila nastolit bezpečnostní problém „terorismu“, který byl oficiálně zaměřený na PKK, a to s jednoznačným delegitimizačním efektem pro sociální a politické aktivity této menšiny jako celku (Geri 2016).

Zatím posledním zásahem, který ovlivnil vztah mezi civilní vládou a armádou, byl pokus o vojenský puč v červenci 2016. Na rozdíl od roku 1997 se nejednalo o tzv. „postmoderní puč“. Vojáci v průběhu obsazovali klíčovou infrastrukturu, letiště a televizi: nad Ankarou létaly vojenské stíhačky, byly obsazeny dva důležité mosty spojující evropskou a asijskou část Istanbulu, vojenské jednotky obsadily Atatürkovo mezinárodní letiště v Istanbulu a několik televizních stanic. Obklíčeny byly také budovy hlavních tureckých politických institucí, a sice Velké národní shromáždění, prezidentský palác, policejní ústředí, generální štáb a rozvědka, u některých z nich došlo dokonce k otevřené střelbě. Někteří vojenští důstojníci, kteří se nepřipojili k puči, byli v jeho průběhu zatčeni.

Televizní veřejnoprávní kanál TRT1 (*Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu*; česky Turecká radiová a televizní společnost) informoval o tom, že armáda převzala moc, aby garantovala demokratický pořádek (Milan 2016). V televizi *CNN Türk*, což je regionální varianta CNN pro Turecko vysílající v tureckém jazyce, která v té době ještě nebyla obsazena armádou, se objevila v živém vysílání zpráva prezidenta Erdoğan, který byl v té době na dovolené ve městě Marmaris na jihozápadě Turecka. Ten vybídl občany, aby se vojenskému puči postavili, což bylo v rozporu se zákazem vycházení vyhlášeným pučisty. Významnou roli sehrály mešity, které tuto výzvu vyhlášovaly z minaretů po celé zemi. Lidé, zejména v Ankaře a Istanbulu, tyto výzvy vyslyšeli a shromáždili se na odpor proti puči na náměstích v těchto městech. V ranních hodinách následujícího dne byla oznámena definitivní porážka puče.

Erdoğanova reakce byla rychlá, jednoznačná a tvrdá. Několik dní po nezdařeném puči vyhlásil na celém území země výjimečný stav, což mu společně s vládou umožnilo vládnout pomocí dekretů. Namísto pátrání po těch, kteří byli zapleteni do osnování puče, využil Erdoğan výjimečného stavu na vyřízení účtů se svým nepřítelem, gülenisty. Pronásledování však neunikli ani Kurdové a liberálové. Zhruba 3000 příslušníků ozbrojených složek bylo zadrženo. Stejně tak probíhaly další čistky ve všech částech turecké společnosti, které Erdoğan označil jako „pro-gülenovské“. Týden po puči již bylo zatčeno přes 7500 vojáků a okolo 8000 policistů bylo suspendováno, z toho asi 1000 uvězněno (Milan 2016). Pro Erdoğan byl tak puč možností, jak se zbavit svých oponentů a pokračovat v personální obměně armády a justice započaté v roce 2013. Puč se tak stal příležitostí pro urychlené dokončení probíhající čistky a, ve světle boje proti pučistům, převzetí moci nad gülenisty ovládanými institucemi. Sám Erdoğan v tomto kontextu radikálního přetvoření státní struktury puč nazval „*darem od Boha*“ (Taş 2017b).

5 / Ústavní referenda a proměny režimu

Ústavní referendum, které v dubnu 2017 posvětilo radikální proměny tureckého režimu, nebylo novým prvkem v mocenském uspořádání turecké společnosti. I když nemá tak dlouhou tradici jako armáda v roli politického aktéra, v novém miléniu proběhlo již potřetí, vždy pod taktovkou AKP.

První ústavní referendum navrhla vládnoucí AKP v roce 2007, kdy se Turecko dostalo, po vypršení mandátu prezidenta Ahmeta Necdetta Sezera a neúspěchu při volbě Abdullaha Güla, do vážné ústavní krize (viz výše) a Ústavní soud proces prezidentské volby zastavil. AKP s podporou Strany rodné vlasti (*Anavatan Partisi*, ANAP) prosadila v parlamentu referendum o ústavních dodatcích, které by, kromě jiného, umožnily přímou volbu prezidenta, přičemž primárním účelem referenda bylo zamezit dalšímu možnému blokování volby prezidenta v parlamentu. Referendum proběhlo 16. května 2007 a Turci v něm odsouhlasili zavedení přímé volby prezidenta a zkrácení jeho volebního období ze sedmi na pět let, zavedení možnosti znovuzvolení prezidenta pro druhé volební období, zkrácení funkčního

období parlamentu z pěti na čtyři roky a snížení kvóra poslanců nutného pro rozhodování v parlamentu z 67 % na 34 %. Přijaté ústavní změny tak byly ve svém důsledku částečným posunem od parlamentního k poloprezidentskému systému vládnutí (Özbudun 2012; Atikcan – Öge 2012).

Druhé ústavní referendum v září 2010 přinášelo rozsáhlou změnu ústavy. V rovině ekonomických a sociálních práv a svobod jednotlivce šlo o snahu přiblížit novou ústavu standardům Evropské unie, a usnadnit tak Turecku cestu k přijetí do EU (BBC 2010b). Dodatky k Ústavě schválené v referendu o ústavních změnách v roce 2010 zahrnovaly navýšení počtu soudců Ústavního soudu z jedenácti na sedmáct a stanovení jejich funkčního období na dvanáct let (parlament nově volí tři členy Ústavního soudu, prezident jmenuje čtrnáct ústavních soudců na návrh zástupců soudů a odborné veřejnosti; dříve soudce jmenoval pouze prezident, taktéž na návrh zástupců soudů a odborné veřejnosti). Další změnou týkající se justice bylo navýšení počtu členů Vysoké rady soudců a prokurátorů (dále jen „Rady“), která má vliv na kariérní dráhu soudců a státních zástupců, ze sedmi na 22. Zatímco dříve pět členů jmenovali zástupci justice a dva členové reprezentovali ministerstvo spravedlnosti, nyní šestnáct jmenují zástupci justice, čtyři jmenuje prezident a zbývající dva členové Rady jsou zástupci ministerstva spravedlnosti. Došlo také k revizi soudní moci vůči armádě, což např. poskytlo pravomoc civilním soudům soudit osoby stojící za pučem v roce 1980.

Nová ústava však s sebou přinesla i posílení ekonomických a sociálních práv. Definováno v ní bylo nově právo na kolektivní vyjednávání pro státní zaměstnance, byl zrušen zákaz vycestování podnikatelům, kteří dluží na dani, či zaměstnancům byla zrušena omezení stávkovat. Byla posílena i práva dětí a znevýhodněných skupin, zavedeno právo na informace a vytvořen úřad ombudsmana (Atikcan – Öge 2012).

Nejvíce kritizovanou změnou byla reforma justice. Jmenování soudců Ústavního soudu prezidentem a nově i parlamentem zdánlivě přispívá k ustavení více demokratického soudu, nicméně může docházet k politizaci soudu (prezident i parlament jsou přímo volené instituce). Stejně tak se navýšení počtu členů Rady může jevit jako posílení reprezentativnosti této instituce. Řízení administrativy soudů bylo sice institucionálně přiděleno Radě (dříve rozděleno mezi ministerstvo spravedlnosti a Radu), jde však o změnu ryze formální a institucionální. Členem Rady zůstává ministr spravedlnosti a jeho náměstek. Je tedy otázkou, do jaké míry je nově složená Rada nezávislou a nestrannou institucí. Kritici argumentují, že organizace a volební systém do Rady byly vytvořeny tak, aby posloužily vládnoucí straně získat nad Radou zásadní vliv.

Nabourání nezávislosti justice může pramenit z opakovaných politických střetů mezi vládnoucí AKP a Ústavním soudem, které vyvrcholily v roce 2008, kdy Ústavní soud rozhodoval o rozpuštění AKP jakožto centru protisekulárních aktivit cílícího na potlačení sekulárního charakteru státu. Zároveň z těchto důvodů zvažoval do budoucna zakázat politickou činnost premiérovi Erdoğanovi a prezidentovi Gülövi. Pro rozpuštění AKP hlasovalo šest z jedenácti ústavních soudců, pro přijetí rozsudku bylo nicméně třeba sedmi hlasů. Většina soudců nicméně odsouhlasila rozsudek, že se AKP stala centrem protisekulárních

aktivit, což vedlo ke ztrátě finanční podpory strany od státu. Tento krok byl považován za varovný signál (Hale 2011b; Shambayati – Sutcu 2012). Hlavním motivem ústavního referenda tedy nemusel být tlak Evropské unie na přijetí harmonizačního balíčku, ale zájem AKP omezit postavení sekulárních elit v soudnictví prostřednictvím kontroly obsazování Ústavního soudu.

Konkrétně pak opoziční CHP varovala, že změny týkající se Ústavního soudu a Rady jsou pokusem AKP ovládnout justici a nastolit diktaturu. Posílení práv občanů bylo vnímáno jako čistě formální. Nacionálně činná strana (*Milliyetçi Hareket Partisi*, MHP) svou kritiku stavěla na snaze vládnoucí AKP přiznat změnou ústavy Kurdům větší práva a artikulovala ohrožení národní územní celistvosti Turecka. Taktéž jako CHP varovala před zavedením autoritarismu reformou justice. Pro-kurdská Strana míru a demokracie (*Barış ve Demokrasi Partisi*, BDP) vyzvala k bojkotu referenda, protože nezahrnovalo její požadavky na větší politickou a kulturní autonomii. Bojkot měl přispět k navržení zcela nové „civilní, demokratické, rovnostářské, pluralitní a liberální ústavy“ (European Commission for Democracy Through Law 2010).

V souvislosti s vyjednáváním o vstupu Turecka do Evropské unie započatým v roce 2005 představovalo referendum o ústavních změnách nezbytnou reformu právního řádu. Zástupci Evropské unie přijetí referenda a ústavních změn ocenili, Evropská komise však dříve Turecku vytkla absenci otevřeného dialogu o ústavních změnách před a během referenda. Eurokomisař zodpovědný za rozšiřování EU a politiku sousedství Štefan Füle přímo řekl: „Komise vítá schválení ústavních reform v referendu 12. září tureckým lidem. Ukazuje to pokračující závazek tureckých občanů k reformám s cílem posílit jejich práva a svobody. Jak jsme v minulých měsících důsledně říkali, tyto reformy jsou krokem správným směrem, protože řeší řadu dlouhodobých priorit v úsilí Turecka o plné splnění přístupových kritérií“ (European Commission 2010).

6 / Ústavní referendum v dubnu 2017 a proměny tureckého režimu

Pokusy o změnu formy vlády z parlamentní na prezidentskou jsou známy již v 70. letech, kdy tuto změnu navrhly Národní strana pořádku (*Millî Nizam Partisi*, MNP) a Národní strana spásy (*Millî Selâmet Partisi*, MPS). Později v 80. a 90. letech byla idea oživena lídrem MHP Alparslanem Türkeşem, premiérem Turgutem Özaalem a Süleymanem Demirelem (Quamar 2017). Tyto pokusy však nikdy nebyly realizovány. Politická elita se však dlouhodobě shodovala na nezbytnosti nahrazení ústavy prosazené vojenskou *juntou* z roku 1982 občanskou a demokratickou alternativou. Po volbách v roce 2011 utvořily parlamentní strany AKP, CHP, HDP a BDP ústavní komisi a dosáhly shody v návrhu 60 článků ústavy. Komise ve své práci pokračovala i po volbách v roce 2015, o rok později však byla komise rozpuštěna po kategorickém odmítnutí ze strany CHP zavedení prezidentského systému, prosazovaného na komisi AKP. Od té doby pracovala AKP na vlastní verzi ústavy

samostatně, nedisponovala však v parlamentu kvalifikovanou většinou nezbytnou pro její prosazení (Esen – Gümüşçü 2017).

Debatu o zavedení prezidentského systému oživil předseda MHP Devlet Bahçeli svým projevem na setkání poslaneckého klubu své strany, kde ohlásil možnost spolupráce s AKP na návrhu nové ústavy. Pro politické elity byl tento obrat velkým překvapením, MHP kritizovala vládu AKP od jejího nástupu k moci zejména kvůli její politice ke kurdské menšině (desekuritizace, rozšiřování práv menšin) a snahám zavedení prezidentského systému. Tato změna postojů se ihned setkala s odporem uvnitř samotné MHP a Bahçeli byl kritizován za obrat v dlouhodobé politice strany. Bahçeli argumentoval, že je třeba právně zarámovat reálnou situaci po puči v roce 2016. Oficiální vedení MHP tvrdilo, že se Bahçeli snažil vyhnout předčasným volbám, které hrozily, pokud by AKP nebyla schopna prosadit vypsání referenda o ústavních změnách. To by pro MHP představovalo reálné riziko nepřekročení desetiprocentní uzavírací klauzule, čímž by se nedostali do Velkého národního shromáždění. Změna postojů k ústavnímu referendu měla za následek nesouhlas sedmi poslanců MHP (ze čtyřiceti členů poslaneckého klubu), přičemž čtyři z nich byli z klubu následně vyloučeni. Rozpolcení strany pokračovalo i v rámci kampaně, kdy „odpadlíci“ z MHP aktivně podporovali kampaň proti ústavním změnám (TRT World 2017; Reuters 2017). Nespokojenost uvnitř MPH vedla k rozdělení uvnitř strany a zrození nové pravicové Dobré strany (*İYİ Parti*), jejíž předsedkyní se stala Meral Akşener, bývalá předsedkyně poslaneckého klubu MHP a bývalá ministryně vnitra, která byla z MHP vyloučena. Akşener se stala jedním z předních pravicových hlasů v rámci kampaně proti ústavním změnám (Esen – Gümüşçü 2018).

AKP argumentovala, že parlamentní systém trpí částečným demokratickým deficitem, protože je zde prostor pro přílišný vliv „poručnických sil“, např. armády, vlastníků médií a soudnictví. Tyto faktory dle ní negativně v minulosti ovlivňovaly koaliční vlády, což vedlo k vojenským zásahům v letech 1960, 1971 a 1980, projevil se to ve slabé ekonomice 90. let a následné ekonomicko-politické krizi v roce 2001 a zapříčinilo propuknutí násilí na jihovýchodu země po volbách v červnu 2015.¹⁹ Silný prezidencialismus naproti tomu zajistí efektivní vládnutí, překoná byrokratické překážky, poskytne vládní stabilitu, zajistí ekonomický růst, zvýší investice a zaměstnanost, zajistí zvýšenou bezpečnost a ukončí terorismus. MHP obhajovala podpoření referenda tím, že je třeba legalizovat Erdoğanovy faktické pravomoci a ukončit současnou ústavní krizi způsobenou prezidentovými častými politickými zásahy nad rámec ústavy, zároveň je třeba zajistit stabilitu v zemi po proběhlém pokusu o vojenský puč a v neposlední řadě je třeba posílit politický systém proti vnitrostátním i zahraničním nepřítelům (Esen – Gümüşçü 2017).

Odpůrce ústavních změn představovaly zejména CHP a HDP. Do bloku „proti změnám ústavy“ se zařadily i další menší strany, nicméně za hlavní hybnou sílu kampaně proti ústavním změnám lze považovat právě CHP. CHP se od počátku kampaně snažila vyvarovat přímé polemiky s Erdoğanem. Podporovala zachování parlamentního systému bez výpadů proti AKP. Elektorátu AKP se snažila vysvětlit, že nepodpořením ústavních změn v referendu

se politický *status quo* nezmění, protože Erdoğan nadále zůstane prezidentem a AKP vládní stranou, a že CHP nemá zájem zpochybňovat legitimitu Erdoğanova prezidentství. CHP zároveň varovala, že v případě schválení ústavních změn dojde ke kumulaci obrovské moci do rukou jedné osoby a oslabí se postavení parlamentu vůči prezidentovi. HDP se logicky orientovala na Kurdy a vedla kampaň s důrazem na kurdskou otázku. Její představitelé uváděli, že v době bojů a násilí na jihovýchodu země nemá balíček ústavních změn žádné výhody nebo záruky pro Kurdy. PKK se kampaně uvnitř Turecka účastnit nemohla, protože byla zakázaná, a jak v Turecku, tak v EU a USA je považována za teroristickou organizaci.

Kampaň před referendem provázely kontroverze. Prezident Erdoğan objížděl turecká města s kampaní pro podporu ústavních změn i přesto, že dle platné ústavy by měl být z titulu svého úřadu nadstranický a nestranný. Tyto výjezdy byly navíc financovány z veřejných peněz. AKP ty, kteří změny ústavy nepodporovali, označovala za zrádce či teroristy (více viz Esen – Gümüüşü 2018). Kontroverze budilo i cílení kampaně AKP na náboženské cítění elektorátu a komentáře některých duchovních (více viz Yeniçağ 2017; Aljazeera 2017; Almonitor 2017; Karaman 2017). Také zpráva Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě (OBSE 2017) upozorňuje na nesrovnalosti v kampani před referendem. Zmiňuje omezení svobody tisku, či zmíněné zapojení prezidenta do kampaně a s ním spojené zneužití veřejných prostředků. Taktéž konstatuje, že tábora „proti“ ústavním změnám bylo v rámci kampaně v některých případech odepřeno využívat veřejné budovy. Řada z odpůrců ústavních změn pak čelila fyzickým útokům, přičemž mnoho z nich bylo zatčeno pro organizování nezákonných veřejných akcí nebo urážení prezidenta (více viz OBSE 2017).

Balíček dodatků k ústavě, který byl předložen ke schválení v referendu, obsahoval osmnáct ústavních změn. První ryze formální změnou byla deklarace o nezávislém soudnictví, kde se doplnilo, že soudy jsou „nestranné“. Počet členů jednokomorového parlamentu, Velkého národního shromáždění, byl navýšen z 550 na 600 poslanců. Parlament mohl i nadále schvalovat, měnit a rušit zákony, diskutovat a přijímat zákon o státním rozpočtu a další finanční zákony, rozhodovat o emisi peněz, vyhlášovat válku a ratifikovat mezinárodní smlouvy. Parlament však ztratil pravomoc vyslovovat důvěru či nedůvěru vládě a interpelovat ministry, interpelace byly nahrazeny tzv. parlamentním vyšetřováním, a dalšími nástroji, jak zkoumat činnost kabinetu a viceprezidenta. Pasivní volební právo se u voleb do parlamentu snížilo z 25 na 18 let věku. Pro získání pasivního volebního práva byla u mužů zrušena podmínka povinné vojenské služby a přidala se věta, že „osoby vykonávající (v období konání voleb) vojenskou službu nemohou být voleny“. Prezident po svém zvolení nemusel ukončit členství v politické straně a nově dle ústavy plnil současně funkce hlavy státu i vlády. Měl jmenovat a odvolávat ministry a vysoké úředníky veřejné správy, mohl vydávat dekrety na základě svých exekutivních pravomocí. V případě, že parlament schválil zákon ve stejné věci, ve které byl vydán prezidentský dekret, zákon se stával dekretu nadřazeným. Parlament mohl navrhnout parlamentní vyšetřování prezidenta, na jehož základě pak mohl obvinít prezidenta (k obvinění prezidenta je třeba dvě třetiny všech poslanců, tedy 400 poslanců). Stanovily se i podmínky parlamentního vyšetřování možných trestných

činů spáchaných viceprezidentem a ministry. Změnil se proces přijímání státního rozpočtu. Prezident předkládá návrh rozpočtu parlamentu, přičemž členové parlamentu nově nemohou podávat pozměňovací návrhy, které by měly za následek zvýšení výdajů či snížení příjmů rozpočtu.

Sjednotilo se volební období prezidenta a parlamentu na pět let, přičemž volby měly probíhat zároveň. Byl navrhnut mechanismus předčasných voleb parlamentu i prezidenta. Pokud by se po uvolnění úřadu prezidenta měly konat parlamentní volby do jednoho roku, pak se měly uskutečnit stejně jako prezidentské. Pokud byl parlament byl předčasně rozpuštěn, zkracoval se prezidentský mandát do konce funkčního období parlamentu, aby volby proběhly současně. Prezident nebo parlament (třipětinová většina) mohl vyhlásit předčasné volby. Prezident mohl za určitých okolností vyhlásit výjimečný stav na dobu maximálně 6 měsíců. V den vyhlášení měl hlasovat parlament, který mohl dobu trvání výjimečného stavu omezit nebo celkově výjimečný stav zrušit.

Počet členů Ústavního soudu byl snížen ze sedmnácti na patnáct členů, přičemž prezident jmenoval dvanáct členů (dříve čtrnáct), parlament tři. Počet členů Vysoké rady soudců a prokurátorů byl snížen z 22 na třináct členů, přičemž čtyři členy jmenuje prezident, sedm volí parlament a dva jsou zástupci ministerstva spravedlnosti. Zástupci justice navrhují kandidáty ke jmenování parlamentu a prezidentovi, nově tedy přímo nejmenují. Byly zrušeny vojenské soudy, které mohly být ustaveny jen v době války v případě šetření válečného zločinu. Další změny byly legislativně technického charakteru či stanovení přechodného ustanovení pro příští společné volby (Constitution of the Republic of Turkey 2017; TRT World 2017; Quamar 2017).

Výsledek referenda byl velmi překvapivý. Volební účast byla vysoká, dosáhla 85,43 % oprávněných voličů, přičemž pro ústavní změny se vyslovilo „pouze“ 51,41 % voličů. Proti ústavním změnám bylo 48,59 % voličů. Esen a Gümüşçü ve své studii porovnávají podporu politických proponentů ústavních změn (AKP a MHP) ve volbách v roce 2015 s výsledky ústavního referenda. Docházejí k závěru, že zatímco v parlamentních volbách v červnu 2015 měly AKP a MHP dohromady 57,2 % hlasů a v listopadu stejného roku v předčasných volbách dosáhl součet hlasů těchto stran dokonce 61,4 % hlasů, pro ústavní změny hlasovalo v referendu „pouze“ 51,4 % voličů. Naopak „tábor“ proti ústavním reformám (CHP a HDP) získal dohromady v červnu 2015 v parlamentních volbách 38 % hlasů, v listopadu pak 36 % (Esen – Gümüşçü 2017). Těsné vítězství poukázalo na obtížnější sloučení a aktivizaci konzervativně-nacionalistického elektorátu, než strany podporující změny předpokládaly. Jednak mohli výsledek ovlivnit mladí voliči a voliči z městských oblastí, kteří ve velké míře ústavní změny nepodpořili, což může ilustrovat úpadek podpory AKP ve skupinách těchto voličů. Výsledek může zároveň ukazovat chování voličů MPH, kteří i přes oficiální obrat své strany, setrvali na svém názoru a prezidentský systém nepodpořili (Esen – Gümüşçü 2018).

Ústavní změny znamenaly přechod z parlamentarismu k prezidencialismu, avšak bez patřičného zakotvení systému brzd a protivah. Proces rozhodování je nepřiměřeně koncentrován v rukou prezidenta. Došlo k oslabení soudní i legislativní moci, resp. došlo ke sblížení

exekutivy, legislativy a moci soudní pod vedením prezidenta. Prezident získal větší pravomoci nad všemi institucemi soudní moci. Ruku v ruce s tím došlo k omezení pravomocí ministra spravedlnosti. Parlament je oslaben absencí interpelací, neboť přímo volený prezident s novými pravomocemi je odpovědný občanům ve volbách, nikoli parlamentu. Ústavní změny tak kumulují moc v ruce prezidenta, což má za následek erozi systému brzd a protivah. Změnu můžeme ilustrovat pokusem Státní rady (nejvyšší správní soud v Turecku) změnit vládní dekret v říjnu 2018, na což prezident Erdoğan reagoval: „*Pokud potřebuji svolení od moci soudní, proč zastávám nejvyšší pozici ve vládě?*“ (Müftüler-Baç 2019). Na ohrožení systému brzd a protivah z důvodu ohrožení oddělní moci výkonné a soudní poukazovala i Evropská unie.

Zatímco s jinými ústavními referendy (např. ve Skotsku v roce 2016) jde ruku v ruce otevřená diskuse a pluralitní diskurz k ústavní změnám, v Turecku mělo referendum účel debaty o změnách zastavit a schválit agendu vládní elity, která debaty uzavře (Chambers 2019). Referendum a ústavní změny tak lze vnímat jako legitimizaci Erdoğanovy politiky. Zejména k legitimizaci opatření přijatých vládnoucími elitami po puči v roce 2016: potlačování opozice a porušování lidských práv, práv menšin, akademických svobod či svobody tisku.

Diskuse a závěr

Po nástupu AKP k moci dochází k prohlubování procesu integrace do EU, což s sebou nese reformy právního rámce přispívající k oslabení role armády. Reformy jsou prosazovány po zahájení procesu desekuritizace některých témat (např. kurdská otázka) na začátku 21. století. Je nutné zdůraznit, že v rámci evropeizace souhlasila s omezením svého postavení i samotná armáda. Nejprve vláda vnímala armádu jako partnera s poradní funkcí, později se s ní však stále častěji střetávala v otázkách sekularizace, zahraničních věcí nebo práv menšin. Prvním otevřeným zásahem armády je tzv. e-memorandum, snaha tohoto aktéra o sekuritizaci otázky rostoucího islamismu a legitimizaci svých potenciálních nedemokratických kroků, která měla za následek předčasné volby. AKP vyšla z voleb posílena a pokračovala v procesu desekuritizace. Naopak armáda coby významný sekuritizační aktér byla značně oslabena. K dalšímu oslabení armády v tomto směru přispěly aféry Ergenekon a Balyoz. Armáda byla rozložena personálními čistkami a před veřejností delegitimizována. Erdoğan využil příležitosti k oslabení sekulárního proudu v armádě a pozice v armádě začal obsazovat členy náboženské skupiny, Gülenova hnutí.

Zároveň ale vláda sama přichází s vlastní sekuritizační strategií. Vládě se podařilo zvýšit svůj tlak na armádu pomocí prosazení ústavních změn v referendu v roce 2010 a nátlakem na předčasné ukončení služebního poměru důstojníků. Vztahy mezi AKP a Gülenovým hnutím se po několika názorových střetech – Mavi Marmara, neobsazení kandidátky před volbami, protestech v Gezi parku a nakonec zatýkání a obvinění některých představitelů

AKP vyhrotily. To mělo za následek obvinění gülenistů ze spiknutí a započetí nových čistek v armádě. AKP otázku gülenistů také sekuritizovala, hnutí bylo zapsáno na seznam teroristických organizací. Vláda taktéž po eskalaci nepokojů na jihovýchodě země znovu sekuritizovala kurdskou otázku. Neúspěšný pokus o puč v roce 2016, který provedla rozložená armádní struktura bez jasného vůdce, pak umožnil vládě definitivně dostat armádu pod vlastní kontrolu a otevřel okno příležitostí pro systémové a fakticky režimní proměny.

Z hlediska sekuritizace a desekuritizace je zde tedy zajímavý pohyb. Vláda AKP, coby aktér zpočátku prosazující desekuritizaci s cílem oslabit roli armády, nakonec přejímá roli silného sekuritizačního aktéra. Svou roli sehrálo ochladnutí integračního procesu s EU, ale důvody byly především mocenské s cílem koncentrovat politickou moc prostřednictvím vytvářením obrazu nepřítel, ať už se jedná o armádu, Gülenovo hnutí, Kurdy či zahraniční mocnosti (zejména EU). Problém sekuritizace jako nástroje turecké vnitřní politiky se tak ukazuje jako hlubší a nesporně souvisí s tradicí řešení vnitřních konfliktů a politické kultury obecně. To je ovšem již otázkou pro jiný výzkum.

Posílení role vlády vůči ostatním demokratickým institucím, jako např. soudnictví či parlamentní opozici, představují i ústavní změny, k nimž za vlády AKP došlo. AKP od začátku poukazovala na nestabilitu parlamentního politického systému a navrhovala změnu na systém prezidentský. V reakci na zablokování prezidentských voleb v roce 2007 došlo v rámci schváleného ústavního referenda ke změně volby prezidenta z nepřímé na přímou, což ve svých důsledcích logicky vedlo ke snaze posilovat pravomoci prezidenta. Ale ústavní změna proběhla v rámci tradičních modelů oddělení a vyvažování mocí. Snížení kvora pro rozhodování v parlamentu snížilo prostor pro obstrukce opozice a usnadnilo prosazování zákonů, a lze je tak vnímat jako určitou racionalizaci parlamentu. Ústavní změny v roce 2010 pak významně omezily nezávislost justice. Není náhodou, že tyto změny přišly jen dva roky potom, co Ústavní soud zrušil AKP státní příspěvky za protisekulární aktivity a straně hrozil zákaz. Referendum 2007 bylo zároveň považováno za nutný prostředek k harmonizaci tureckého právního řádu s evropským a ze strany Evropské unie byly výsledky referenda kvitovány.

Je nutné si ale uvědomit, že v obou případech byly ústavní změny doprovázeny čistkami na různých úrovních státní správy i bezpečnostních složek a také rychlé, mnohdy spíše formálně pojaté proměny, rozkolísaly celý politický systém, a usnadnily tak proces jeho přeměny. Ústavní změny, které by komplexněji revidovaly ústavu z roku 1982, projednávala parlamentní komise, která však byla pro nesouhlas s navrhovaným prezidentským systémem (navrhovala jej AKP) rozpuštěna. Neúspěšný vojenský puč v roce 2016 se stal příležitostí pro dokončení celého procesu koncentrace moci v rukou prezidenta. Následně vyhlášení výjimečného stavu a faktické pravomoci, kterými prezident disponoval, přimělo opoziční MHP k překvapivému přehodnocení postoje vůči zavedení prezidencialismu. Puč a následná opatření tak sehrály zcela zásadní roli ve formování prezidentského systému v Turecku a umožnily AKP, která do té doby neměla potřebnou kvalifikovanou většinu, vyhlášení ústavního referenda za pomoci opoziční MHP schválit v parlamentu. Následné ústavní referendum, probíhající v atmosféře čistek a strachu, potvrdilo tuto proměnu režimu,

kde pod kontrolu politické moci se dostává i soudnictví a celkově se narušuje systém brzd a protivah. Proměna politického režimu v Turecku od nástupu AKP v roce 2002 do současnosti je tak evidentní. I v rámci ústavních proměn je v rámci hybridního režimu zřetelný posun k autoritarismu.

Zůstává ovšem mnoho otázek do budoucna. Znamená neúspěšný pokus o puč v roce 2016 historickou tečku za zásahy armády do vnitřní politiky? Přestane být armáda podstatným politickým aktérem? Jsou opakované, a nakonec prohrané volby v Istanbulu (v rámci voleb do municipalit) dokladem toho, že se režimní změny nepodařilo stabilizovat a že opozice neztratila schopnost aktivizovat své voliče? Bude mít opozice šanci změnit situaci v parlamentních a prezidentských volbách a zvrátit současné vývojové tendence? A v neposlední řadě proměny tureckého režimu přináší řadu otevřených nejistot – jaké dopady tyto proměny mají a budou mít na zahraničně politickou orientaci a jeho strategické postavení v regionu, včetně vztahů s NATO, EU, Ruskem, migrací apod.

Poznámky /

- 1 Problémem byla role armády, která sice na jednu stranu bránila sekularismus a některé liberální hodnoty, na straně druhé nejenže neměla nad sebou civilní kontrolu, ale hrála i roli významného politického aktéra. Dalším významným problémem z hlediska liberálních hodnot byla práva menšin (zejména otázka Kurdů).
- 2 Překlad tohoto termínu není v českém odborném prostředí ustálen. Možný překlad je „demokracie na scestí“ nebo také „demokracie na šikmé ploše“.
- 3 Demokratická strana (DP) byla založena roku 1946 skupinkou disidentních členů Republikánské lidové strany (CHP). Oproti CHP zastávala DP liberálnější politické a ekonomické pozice, ale také se zastávala obětí procesu budování sekulárního národa iniciovaného kemalistickou CHP. Stala se tak první tureckou středopravou populistickou a konzervativní stranou (více Baykan 2018).
- 4 Nová ústava obhajovala pluralitní demokracii a byla založena na principech konstitucionalismu, oddělení mocí a nastavení systému brzd a protivah. Byla rozšířena a posílena základní lidská práva a do ústavy byl zakomponován i princip sociálního státu (zajištění občanům sociální spravedlnosti). Jednokomorový parlament byl rozšířen na dvoukomorový (nově byl vytvořen Senát). Tato ústava je považována za nejliberálnější v historii Turecka (více Hazama 1996).
- 5 Strana spravedlnosti (AP) byla založena ihned po puči v roce 1960. Mezi lety 1960 a 1980 byla strana vždy součástí vlády. Ideologicky byla Strana spravedlnosti liberálně-konzervativní, zastávala principy kemalismu, parlamentní demokracie a tržního hospodářství. Podporovala členství v NATO a blízké vztahy se Spojenými státy (více Baykan 2018).
- 6 Národní bezpečnostní rada je orgán skládající se z velitele ozbrojených sil, některých ministrů a prezidenta republiky. Jeho hlavním úkolem je utvářet národní bezpečnostní politiku. Tento orgán existuje od roku 1961, přičemž jeho složení a postavení se v průběhu historie měnilo.
- 7 Strana správné cesty je vnímána jako nástupnická strana Demokratické strany a Strany spravedlnosti. Strana je spojená s bývalým premiérem Süleymanem Demirelem, který vedl Stranu

- spravedlnosti a byl odstraněn pučem v roce 1980. Strana správné cesty byla středopravou liberálně konzervativní stranou (více Baykan 2018).
- 8 Zásah armády v roce 1997 označil za „postmoderní puč“ turecký admirál Salim Dervişoğlu. Toto označení zejména vyjadřuje fakt, že vláda byla donucena odstoupit aniž by byl rozpuštěn parlament nebo změněna ústava.
 - 9 Süleyman Demirel, který byl v roce 1980 odstraněn pučem, zastával v letech 1993 až 2000 funkci prezidenta.
 - 10 Turci si s sebou nesou historickou zkušenost z dob Osmanské říše, kdy proti ní etnické skupiny vystupovaly. Tato zkušenost je označována jako tanzimatský syndrom, kdy díky tanzimatským reformám (mimo jiné) přiznala Osmanská říše nemuslimským poddaným občanská práva a jiná privilegia, což mělo vést ke konkurenceschopnosti upadající říše se Západem. Výsledkem však bylo pouze oddálení rozpadu Osmanské říše, kdy jednotlivá národní osvobozenecská hnutí dosáhla nezávislosti území a připravila tak říši o značnou část svého teritoria. Dle Yilmaze (2004) si s sebou z této zkušenosti turecké elity nesou dvě ponaučení, a sice pokud lidem přiznáme práva a svobody, neznamená to, že budou loajálnější, a pokud od nás evropské mocnosti požadují větší respekt k lidským právům, jejich skutečným cílem je oslabit a rozdělit zemi (více Yilmaz 2004).
 - 11 Kurdské názvy měst byly nahrazeny tureckými, kurdský jazyk, tradiční oblečení či folklór byly zakázány a nahrazeny tureckými. Z historických map a dokumentů zmizely odkazy na Kurdistan, uznané označení území v období Osmanské říše. Ve školách bylo zakázáno vyučování v jiném než tureckém jazyce. Historické artefakty nebo památníky jakkoli spojené s Kurdy byly zničeny. Kurdové byli označováni jako Turci, kteří zapomněli svou pravou kulturu (více Zeydanlioğlu 2008).
 - 12 Kurdské otevírání (*Kürt açılımı*) byla iniciativa vlády, kdy hlavním cílem bylo posílit lidská práva Kurdů a ukončit konflikt mezi Tureckem a PKK. Např. v roce 2009 byl v rámci státní televize TRT věnován jeden televizní i rádiový kanál pro celodenní vysílání v kurdštině. Stejně tak bylo deregulováno vysílání soukromých stanic, které nově mohly vysílat i v jiných jazycích než v turečtině (více Ulusoy 2010).
 - 13 V tureckém nacionalistickém narativu je pojmem Ergenekon označována bájná turecká země ve střední Asii, kde se znovuzrodili Turci, kteří byli do té doby svými nepřáteli dovedeni na pokraj vymření. V polovině devadesátých let 20. století se výraz Ergenekon začal používat jak pro označení skupiny odbojářů skryté uvnitř státu tak pro širokou organizaci dosahující od armádních skupin po spolky občanské společnosti. Cílem této skupiny (v obou pojetích) bylo bránit režim proti islamistickým a anti-kemalistickým hnutím (více Balci – Jacoby 2014).
 - 14 Nejvyšší vojenská rada je orgán složený ze zástupců exekutivy a armády. Schází se každý rok v srpnu, aby rozhodla o povýšení, výslužbě či případných disciplinárních opatřeních tureckých vysoce postavených důstojníků.
 - 15 Gülenovo hnutí je náboženská komunita pojmenovaná po svém lídrovi a tehdejším politickém spojenci AKP Fethullahovi Gülenovi. Hnutí lze považovat jako dílčí odnož sunnitského islámu. Gülenovo hnutí několik desetiletí úspěšně působilo mezi mladými muslimy, kterým nabízelo orientaci v nepřehledném světě současnosti, tedy jak zkombinovat určitou osobní zbožnost s plnou integrací v tržní společnosti moderní doby. Významná část střední třídy, ať již podnikatelů či osob působících ve sdělovacích prostředcích, přijala toto transformované dědictví středověké islámské spirituality jako určitý etický, morální a také duchovní náboj, který jim umožňuje být platnými a úspěšnými členy společnosti (více Ergil 2012; Rozhlas.cz 2016).
 - 16 Modrá Marmara (*Mavi Marmara*) je osobní loď ve vlastnictví konzervativní turecké nevládní organizace Nadace za lidská práva a svobody a humanitární pomoc (*İnsan Hak ve Hürriyetleri*

ve *İnsani Yardım Vakfı*). V roce 2010 byla součástí flotily, která se pokusila prolomit izraelskou blokádu pásma Gazy a dopravit tam humanitární pomoc. Izrael flotilu do teritoriálních vod nepustil. Při následném konfliktu bylo ze strany Izraele zabito deset tureckých aktivistů (více o konfliktu viz BBC 2016).

- 17 V protestech hrál roli i historický, sociální a politický význam Gezi Parku. Místo bylo spojováno s arménskou komunitou, poté s osmanskou armádou a nakonec v roce 1930 s modernistickým urbanismem sekulární Republiky (více o protestech viz Whitehead 2017).
- 18 Konflikt byl způsoben zejména přístupem vlády AKP k podpoře Lidových obranných jednotek (*Yekineyên Parastina Gel*, YPG) operujících v Sýrii. Ta zabránila kurdským občanům zasílat materiální podporu těmto jednotkám, které v roce 2014 válčily s tzv. Islámským státem.
- 19 Napjaté vztahy mezi Stranou kurdských pracujících (PKK) a vládou trvaly ještě před vypuknutím konfliktu mezi kurdskými ozbrojenými skupinami a vládou v roce 2015. Kurdové žádali vládu, aby zakročila proti tzv. Islámskému státu, se kterým na severu Sýrie bojovali. V červenci 2015 spáchal tzv. Islámský stát teroristický útok na jihovýchodě Turecka (u syrských hranic) ve městě Suruç, jehož následkem zemřelo 34 osob, které dopravovali humanitární pomoc do města Kobani. V reakci na červencové události zahájilo turecké letectvo odstřelování pozic tzv. Islámského státu, zároveň však zasahovalo pozice obsazené Kurdy. Od té doby docházelo ke střetům a dalším teroristickým útokům po celém Turecku, a to i ze strany kurdských ozbrojených skupin (více o útoku viz The Guardian 2015).

Seznam zdrojů /

Aljazeera (2017). Erdoğan: Evet kutlu yolculuğa onay. Aljazeera, 7. 2. 2017, <<http://www.aljazeera.com.tr/haber/erdogan-evet-kutlu-yolculuga-onay>>.

Al-Monitor (2017). How Erdogan uses Turkey's mosques to push 'yes' vote. *Al-Monitor*, 12. 4. 2017, <<https://www.al-monitor.com/pulse/originals/2017/04/turkey-erdogan-uses-mosques-to-win-referendum.html>>.

Altinordu, A. (2018). A Midsummer Night's Coup: Performance and Power in Turkey's 15 July Coup Attempt. *Qualitative Sociology*, vol. 40, no. 1, pp. 139–164.

Anadolu Agency (2013). Turkish Parliament approves change in Article 35 of TSK Internal Service Act. *Anadolu Agency*, 13. 7. 2013, <<https://www.aa.com.tr/en/turkey/turkish-parliament-approves-change-in-article-35-of-tsk-internal-service-act/232613>>.

Atıkcın, E. O. – Öge, K. (2012). Referendum Campaigns in Polarized Societies: The Case of Turkey. *Turkish Studies*, vol. 13, no. 3, pp. 449–470.

Aydinli, E. (2011). Ergenekon, New Pacts, and the Decline of the Turkish “Inner State”. *Turkish Studies*, vol. 12, no. 2, pp. 227–239.

Aytaç, S. E. – Elçi E. (2019). Populism in Turkey. In: Stockemer, D. (eds.) *Populism Around the World*. Cham: Springer International Publishing, pp. 89–108.

Balci, A. – Jacoby, T. (2012). Guest Editors' Introduction: Debating the Ergenekon Counter-Terrorism Investigation in Turkey. *Middle East Critique*, vol. 21, no. 2, pp. 137–144.

- Baser, B. – Akgönül, S. – Öztürk, A. E. (2017). „Academics for Peace” in Turkey: a case of criminalising dissent and critical thought via counterterrorism policy. *Critical Studies on Terrorism*, vol. 10, no. 2, pp. 274–296.
- Baykan, T. S. (2018). *The Justice and Development Party in Turkey: populism, personalism, organization*. New York, NY: Cambridge University Press.
- BBC (2007). Excerpts of Turkish Army Statement. *BBC*, 28. 4. 2007, <<http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/6602775.stm>>.
- BBC (2010a). Turkey backs constitutional changes. *BBC*, 12. 9. 2010, <<https://www.bbc.com/news/world-europe-11278602>>.
- BBC (2010b). Turkish reform vote gets Western backing. *BBC*, 13. 9. 2010, <<https://www.bbc.com/news/world-europe-11279881>>.
- BBC (2016). Mavi Marmara: Why did Israel stop the Gaza flotilla? *BBC*, 27. 7. 2016, <<https://www.bbc.com/news/10203726>>.
- Bermeo, N. (2016). On Democratic Backsliding. *Journal of Democracy*, vol. 27, no. 1, pp. 5–19.
- Bušítková, L. – Guasti, P. (2019). The State as a Firm: Understanding the Autocratic Roots of Technocratic Populism. *East European Politics and Societies and Culture*, vol. 33, no. 2, pp. 302–330.
- Buzan, B. – Waever, O. – de Wilde, J. (2005). *Bezpečnost – Nový rámec pro analýzu*. Brno: Centrum strategických studií.
- Çalışkan, K. (2018). Toward a new political regime in Turkey: From competitive toward full authoritarianism. *New Perspectives on Turkey*, vol. 58, no. 1, p. 5–33.
- Capezza, D. (2009). Turkey's Military Is a Catalyst for Reform. *Middle East Quarterly*, vol. 16, no. 3.
- Demirel, T. (2003). The Turkish Military's Decision to Intervene: 12 September 1980. *Armed Forces & Society*, vol. 29, no. 2, pp. 253–280.
- Devi, S. (2016). Government purge continues in Turkey after failed coup. *The Lancet*, no. 388(10060), pp. 2580–2581.
- Diamond, L. (2002). Thinking About Hybrid Regimes. *Journal of Democracy*, vol. 13, no. 2, pp. 21–35.
- Drahokoupil, S. (2014). Labyrintem hybridních režimů: přístupy, kategorie a typologie. *Politologická revue*, roč. 20, č. 1, s. 3–26.
- Ekman, J. (2009). Political Participation and Regime Stability: A Framework for Analyzing Hybrid Regimes. *International Political Science Review*, vol. 30, no. 1, pp. 7–31.
- Ergil, D. (2012). *Fethullah Gülen and the Gülen Movement in 100 Questions*. New York: Blue Dome Press.
- Esen, B. – Gümüüşçü, S. (2017). A Small Yes for Presidentialism: The Turkish Constitutional Referendum of April 2017. *South European Society and Politics*, vol. 22, no. 3, pp. 303–326.
- Esen, B. – Gümüüşçü, S. (2018). The Perils of “Turkish Presidentialism”. *Review of Middle East Studies*, vol. 52, no. 1, pp. 43–53.

- European Commission (2010). Statement by Commissioner Štefan Füle on the result of the referendum in Turkey. *European Commission*, 13. 9. 2010, <https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/MEMO_10_402>.
- European Commission for Democracy Through Law (2010). Interim Opinion on the Draft Law on the High Council For Judges and Prosecutors. *Venice Commission*, 20. 12. 2010, <<https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD%282010%29042-e>>.
- Foreign Policy (2016). Why Turkey's Coup d'État Failed: And why Recep Tayyip Erdogan's craven excesses made it so inevitable. *Foreign Policy*, 16. 7. 2016, <<https://foreignpolicy.com/2016/07/16/why-turkeys-coup-detat-failed-erdogan/>>.
- Freedom House (2017). Freedom of the Press 2017: Turkey. *Freedom House*, 2017 <<https://freedomhouse.org/report/freedom-press/2017/turkey>>.
- Geri, M. (2016). The Securitization of the Kurdish Minority in Turkey: Ontological Insecurity and Elite's Power Struggle as Reason of the Recent Re-Securitization. *Digest of Middle East Studies*, vol. 26, no. 1, pp. 187–202.
- Greskovits, B. (2015). The Hollowing and Backsliding of Democracy in East Central Europe. *Global Policy*, vol. 6, no. 1, pp. 28–37.
- Hale, W. (2011a). The Turkish Republic and its Army, 1923–1960. *Turkish Studies*, vol. 12, no. 2, pp. 191–201.
- Hale, W. (2011b). Human Rights and Turkey's EU Accession Process: Internal and External Dynamics, 2005–10. *South European Society and Politics*, vol. 16, no. 2, pp. 323–333.
- Handziuk, K. (2016). Propaganda Tools of the State after the Unsuccessful Military Coup Attempt in Turkey. *Public Policy and Economic Development: Scientific and Practical Journal*, vol. 11, no. 7, pp. 184–191.
- Hanley, S. – Vachudová, M. A. (2018). Understanding the illiberal turn: democratic backsliding in the Czech Republic. *East European Politics*, vol. 34, no. 3, pp. 276–296.
- Hazama, Y. (1996). Constitutional Review and the Parliamentary Opposition in Turkey. *The Developing Economies*, vol. 34, no. 3, pp. 316–338.
- Heper, M. (2005). The Justice and Development Party Government and the Military in Turkey. *Turkish Studies*, vol. 6, no. 2, pp. 215–231.
- Hloušek, V. – Kopeček, L. (2003). Konsolidace demokracie a hybridní režimy – slovenský a chorvatský případ. *Středoevropské politické studie*, roč. 5, č. 4, s. 12–25.
- Hošek, P. (2016). Gülenovo hnutí Hizmet představuje moderní tvář islámu. *Český rozhlas*, 20. 8. 2016, <https://www.rozhlas.cz/nabozenstvi/zpravy/_zprava/gulenovo-hnuti-hizmet-predstavuje-moderni-tvar-islam-u--1642369>.
- Houston, C. (2018). Plotters and Martyrs: The Justice and Development Party's (AKP) Constituting of Political Actors in the 15 July Coup Event. *Politics, Religion & Ideology*, vol. 19, no. 4, pp. 531–545.
- Huntington, S. P. (2008). *Třetí vlna: demokratizace na sklonku dvacátého století*. Brno: CDK (Centrum pro studium demokracie a kultury).

- Chambers, S. (2019). Democracy and Constitutional Reform: Deliberative versus Populist Constitutionalism. *Philosophy and Social Criticism*, vol. 45, no. 9–10, pp. 1116–1131.
- Jacoby, T. (2016). A Historical Perspective on the July 2016 Coup Attempt in Turkey. *Insight Turkey*, vol. 18, no. 3, pp. 119–140.
- Karaman, H. (2017). Neyi oyluyoruz? *Yeni Şafak*, 13. 4. 2017, <<https://www.yenisafak.com/yazarlar/hayrettinkaraman/neyi-oyluyoruz-2037309>>.
- Karl, T. L. (1995). The Hybrid Regimes of Central America. *Journal of Democracy*, vol. 6, no. 3, pp. 72–86.
- Kaya, O. (2011). On the Way to a New Constitution in Turkey: Constitutional History, Political Parties and Civil Platforms. *Friedrich Ebert Stiftung*, 2011, <<http://library.fes.de/pdf-files/bueros/tuerkei/12220.pdf>>.
- Lipschutz, R. D. (1995). *On Security*. New York: Columbia University Press.
- Milan, F. F. (2016). Turkey: What Hides Behind a Failed Coup Attempt. *The RUSI Journal*, vol. 161, no. 4, pp. 28–32.
- Müftüler-Baç, M. (2016). The Pandora's box: democratization and rule of law in Turkey. *Asia Europe Journal*, vol. 14, no. 1, pp. 61–77.
- Müftüler-Baç, M. (2019). Backsliding in judicial reforms: domestic political costs as limits to EU's political conditionality in Turkey. *Journal of Contemporary European Studies*, vol. 27, no. 1, pp. 61–76.
- OSCE (2017). Constitutional Referendum, 16 April 2017: Final Report. OSCE, 22. 7. 2017, <<https://www.osce.org/odihr/elections/turkey/324816?download=true>>.
- Özbudun, E. (2012). Presidentialism vs. Parliamentarism in Turkey. *Global Turkey in Europe*, 2012, <<https://pdfs.semanticscholar.org/a483/e311ab126fefe45f1bc3a452801bb1694ffa.pdf>>.
- Polat, R. (2007). Od sekuritizace k desekuritizaci? Jak ovlivňuje politickou kulturu v Turecku proces začleňování do Evropské unie. In: Tunkrová, L. – Šaradín, P. (eds.). *Turecko a Evropská unie: česká a turecká perspektiva*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, s. 109–128.
- Polat, R. (2008). The 2007 Parliamentary Elections in Turkey: Between Securitisation and Desecuritisation. *Parliamentary Affairs*, vol. 62, no. 1, pp. 129–148.
- Quamar, M. (2017). The Turkish Referendum, 2017. *Contemporary Review of the Middle East*, vol. 4, no. 3, pp. 319–327.
- Reuters (2016). Turkey holds 20 alleged members of coup 'sleeper cell': agency. *Reuters*, 6. 10. 2016, <<https://www.reuters.com/article/us-turkey-security-arrests-idUSKCN1260S4>>.
- Reuters (2017). Erdogan Benefits from Split in Turkish Nationalist Opposition. *Reuters*, 14. 7. 2017, <<https://www.reuters.com/article/us-turkey-referendum-nationalists/erdogan-benefits-from-split-in-turkish-nationalist-opposition-idUSKBN17G157>>.
- Sakallioğlu, U. C. (1997). The Anatomy of the Turkish Military's Political Autonomy. *Comparative Politics*, vol. 29, no. 2, pp. 151–166.
- Shambayati, H. – Sutcu, G. (2012). The Turkish Constitutional Court and the Justice and Development Party (2002–09). *Middle Eastern Studies*, vol. 48, no. 1, pp. 107–123.

- Tamkoç, M. (1976). *The warrior diplomats: guardians of the national security and modernization of Turkey*. Salt Lake City: University of Utah Press.
- Taş, H. (2017a). The 15 July abortive coup and post-truth politics in Turkey. *Southeast European and Black Sea Studies*, vol. 18, no. 1, pp. 1–19.
- Taş, H. (2017b). A history of Turkey's AKP-Gülen conflict. *Mediterranean Politics*, vol. 23, no. 3, pp. 395–402.
- Tekdemir, O. – Toivanen, M. – Baser, B. (2018). Peace Profile: Academics for Peace in Turkey. *Peace Review*, vol. 30, no. 1, pp. 103–111.
- The Economist (2016). In Turkey, a failed coup against Prezident Recep Tayyip Erdogan. *The Economist*, 15. 7. 2016, <<https://www.economist.com/europe/2016/07/15/in-turkey-a-failed-coup-against-prezident-recep-tayyip-erdogan>>.
- The Grand National Assembly of Turkey (2018). Constitution of the Republic of Turkey. *The Grand National Assembly of Turkey*, 8. 2. 2018 <https://global.tbmm.gov.tr/docs/constitution_en.pdf>.
- The Guardian (2016). Turkey coup attempt: who were the plotters and why did it fail? *The Guardian*, 17. 7. 2016, <<https://www.theguardian.com/world/2016/jul/17/turkey-coup-attempt-who-were-the-plotters>>.
- TRT World (2017). Turkey's Constitutional Reform: A Review of Constitutional History, Current Parliamentary System and Proposed Prezidential System. *TRT World*, 2017, <<https://researchcentre.trtworld.com/images/files/Turkeys-Constitutional-Reforms.pdf>>.
- Ugur, E. (2017). Islamists and the politics of democratization: evidence from Turkey. *Contemporary Islam*, vol. 11, no. 2, pp. 137–155.
- Ulusoy, K. (2010). The „Democratic Opening“ in Turkey: A Historical/Comparative Perspective. *Insight Turkey*, vol. 12, no. 2, pp. 71–90.
- Weaver, O. (1995). Securitization and Desecuratization. In: Lipschutz R. D. (eds.) *On Security*. New York: Columbia University Press, pp. 46–86.
- Webster, D. E. (1939). The Turkey of Atatürk: social process in the Turkish reformation. *The American Academy of Political and Social Science*. Whitefish: Literary Licensing, LLC.
- Whitehead, C. – Bozoğlu, G. (2017). Protest, Bodies, and the Grounds of Memory: Taksim Square as 'heritage site' and the 2013 Gezi Protests. *Heritage & Society*, vol. 9, no. 2, pp. 111–136.
- Wigell, M. (2008). Mapping 'Hybrid Regimes': Regime Types and Concepts in Comparative Politics. *Democratization*, vol. 15, no. 2, pp. 230–250.
- Williams, M. C. (2003). Words, Images, Enemies: Securitization and International Politics. *International Studies Quarterly*, vol. 47, no. 4, pp. 511–531.
- Yeniçağ (2017). Erdoğan: Dünyanızı da, ahiretinizi de tehlikeye atmayın. *Yeniçağ*, 5. 4. 2017, <<https://www.yenicaggazetesi.com.tr/erdogan-dunyanizi-da-ahiretinizi-de-tehlikeye-atmayin-1597v.htm>>.

Yilmaz, H. (2004). Turkey: Within or Outside Europe? An Historical Perspective, 2004, <https://www.academia.edu/413235/Hakan_Yilmaz_Turkey_within_or_outside_Europe_An_Historical_perspective_La_Turquie_en_Europe_ou_hors_d_Europe_Une_perspective_historique>.

Yilmaz, I. – Bashirov G. (2018). The AKP after 15 years: emergence of Erdoganism in Turkey. *Democratization*, vol. 25, no. 7, pp. 1210–1230.

Zeydanlıoğlu, W. (2008). “The White Turkish Man’s Burden”: Orientalism, Kemalism and the Kurds in Turkey. *Neo-colonial mentalities in contemporary Europe*, vol. 4, no. 2, pp. 155–174.

Summary /

Recently, Turkey has possibly been the most intensely studied and discussed country not only by the community of scholars interested in regime changes from a comparative perspective but also by security and foreign policy experts. Turkey has changed its foreign policy and we have witnessed the growth of its influence in the region. It is arguable that the regional and foreign policy transformation is a product of the internal changes in Turkish regime, therefore in this paper, the author explores the regime shift. In literature, the current Turkish regime is characterised as a hybrid regime – a regime meeting the basic formal democratic conditions on the surface with real authoritarian features within.

Indeed, the specific role of Turkish armed forces, designed as a guardian of the Republic since its foundation, is a typical feature of Turkish politics. The army’s mandate to intervene whenever the secular shape of the state is in danger was even explicitly enacted by the law. There were several cases when the army intervened and forced the government to step down – 1960, 1971, 1980 and 1997. However, the attempted coup failed in 2016. As a consequence, the constitutional referendum was held in 2017.

The research is based on the political analyses supported by the perspective of the theory of securitisation (and desecuritisation) used by the Copenhagen School. The securitisation process is closely related to the integration process of Turkey to the EU. The behaviour of securitisation actors, its securitisation instruments, and the development of securitised issues is beneficial for our political analyses of the regime shift.

There is some evidence that the Justice and Development Party (AKP), which came to power in 2002, tended to reduce the army’s power in Turkey and changed the political system in Turkey. This paper is divided into two parts: Firstly, the relations between the AKP and the army culminating in the coup will be analysed; secondly, an analysis of the impact of the coup on the constitutional changes will ensue. The paper’s main questions are the following: 1) What caused the escalation of the conflict between the AKP government and the army culminating in the coup? How did the role of a securitisation actor, and the securitisation and desecuritisation strategy transform in time 2) What role did the coup play in the AKP’s long-term effort to enforce the presidential system?

The first part of the paper deals with the crucial army interventions that have taken place since the Republic's establishment, its causes and consequences. Subsequently, the analysis of the relations between the AKP government and the army – the desecuritisation process (including new policy toward the so-called Kurdish issue) and Europeanisation follows. The paper aims to ascertain the clashes between these two actors and analyse the consequences (personal purges in the army, changes of the constitution) as well as evaluating the cooperation of the AKP and the Gülen movement and its effect on the army.

The second part explores the transition from parliamentary to presidential political system in 2017. It is no secret that the implementation of presidentialism was one of the goals of the AKP since they came to power in 2002. Therefore, the main constitutional changes since 2002 are observed in the paper. All three of them were approved by way of a referendum – in 2007, 2010 and 2017. However, the causes of the referendums were different – in the first case it was a stalemate situation in the 2007 presidential elections, in the second case it was the process of European integration as well as the intervention of the judiciary against the AKP, and finally in the third case it was the opportunity to use the failed coup as an argument in favour of a “necessary” move toward presidentialism. Surprisingly, the National Movement Party (MHP) changed its long-term policy and initiated negotiations with the AKP regarding implementation of the presidential system which resulted in a constitutional referendum in 2017.

Briefly, the relations between the AKP and the security forces were affected by the integration process, the AKP's new approach towards the Kurdish issue and, in general, the desecuritisation process launched by the AKP. However, the army still tried to securitise some issues, which resulted in open clashes between the AKP and the army. One of them was the so-called e-memorandum, a threat to the government issued on the army's official websites. After the 2007 election, the AKP has continued the desecuritisation process, trying to weaken the army as one of the securitisation actors. The AKP fabricated cases Ergenekon and Balyoz which helped the ruling party to realise purges in the security forces and install allied Gülenists. However, the alliance was not as harmonious as expected, and clashes between the AKP and the Gülen movement culminated in 2013. Again, as a reaction, the AKP initiated purges to get rid of the Gülenist from the army. The AKP simultaneously began to securitise this issue, so the former desecuritisation actor began to securitise, in order to maintain political power. The Kurdish issue was also securitised after failed long-term negotiations. The failed coup provided a perfect opportunity for the AKP to blame the Gülenist and finish the purge in the army aimed against them.

The 2017 constitutional change resulted in strengthening the executive powers, represented by the president, at the expense of legislature and judiciary. Some indications of the move to a presidential system are apparent in the 2007 referendum as the president is elected directly; however, the checks and balances of a parliamentary system remained. The AKP which was not far from dissolution by the ruling of the Constitutional court in 2008, reduced the power of the judiciary in the 2010 constitutional referendum aiming for implementation of

a presidential system. The essential milestone for a referendum call in 2017 was the change in the opposing MHP's long-term policy. The MHP reflected the situation after the coup and surprisingly demanded formal legitimisation of the president's real power.

There is an evident move from a hybrid regime to authoritarianism since the AKP came to power in 2002. Undoubtedly, reducing the army's power, changing the political system, and dismantling checks and balances will impact the shape of the regime and its foreign policy in the future.